

*Pregledni rad**Review paper*

Aleksandra Krajnović*

Dijana Čičin-Šain**

Ivona Mikulandra Volić***

KOMPARATIVNA ANALIZA EKONOMSKO- TEORIJSKIH KOLEGIJA KORIŠTENJEM POJMOVA I KRITERIJA IZ HRVATSKOG KVALIFIKACIJSKOG OKVIRA

COMPARATIVE ANALYSIS OF ECONOMIC- THEORETICAL COURSES USING THE TERMS AND CRITERIA OF CROATIAN QUALIFICATIONS FRAMEWORK

Abstract

Implementation of requirements of the Croatian Qualifications Framework involves analyzing and harmonizing the content of educational courses to acquire key competencies that are specified in the CQF. In this paper, the authors discuss the curricula of the three economic-theoretical courses at the Department of Economics of the University of Zadar and their role in the education of economists, aligned to the Bologna system of education. Curricula of introductory course "Economics" is compared with curricula "Microeconomics" and "Macroeconomics" that students are studying after introductory course. The basic thesis is the following: Comparative analysis of these courses shows that it is possible and necessary to align their content in order to reduce overlapping and to achieve expected learning outcomes as described in HKO. The authors present their observations and concrete proposals for harmonizing these courses, and propose a conceptual framework that links the learning outcomes of the observed three courses with possible adaptations, based on the results achieved during the

Primljeno: 05.06.2014; Prihvaćeno: 19.09.2014

Received: 05-06-2014; Accepted: 19-09-2014

* Odjel za ekonomiju Sveučilišta u Zadru, (akrajnov@unizd.hr)

** Odjel za ekonomiju Sveučilišta u Zadru, (dcain@unizd.hr)

*** Odjel za ekonomiju Sveučilišta u Zadru, (imvolic@unizd.hr)

first year of the adoption of the Croatian Qualifications Framework. It is expected that, with this approach to development of the course syllabi, it is possible to minimize overlap and to ensure the upgrade through various levels of learning outcomes and appropriate ways of assessment of the competences acquired.

Sažetak

Ostvarivanje zahtjeva iz Hrvatskog kvalifikacijskog okvira podrazumijeva analizu i usklađivanje sadržaja nastavnih kolegija radi stjecanja ključnih kompetencija koje su precizirane u HKO-u. U radu autorice razmatraju nastavne programe iz tri ekonomsko-teorijska kolegija na Odjelu za ekonomiju Sveučilišta u Zadru te njihovu ulogu u obrazovanju ekonomista usklađenom prema bolonjskom sustavu obrazovanja. Uspoređuju se nastavni programi uvodnog kolegija "Ekonomija" s kolegijima "Mikroekonomija" i "Makroekonomija" koji se studiraju poslije uvodnog kolegija. Temeljna teza koju autorice dokazuju je sljedeća: Komparativna analiza spomenutih kolegija pokazuje da je moguće i potrebno usklađivanje njihovog sadržaja radi smanjivanja preklapanja i ostvarivanja očekivanih ishoda (rezultata) učenja kako su opisani u HKO. Autorice iznose zapažanja i konkretne prijedloge usklađivanja spomenutih kolegija, te prikazuju konceptualni okvir koji povezuje ishode učenja sadržane u postojećim syllabusima promatrana tri kolegija na Odjelu za ekonomiju Sveučilišta u Zadru, s mogućim prilagodbama istih, utemeljenim na rezultatima ostvarenim u prvoj godini primjene programa kolegija usklađenih s Hrvatskim kvalifikacijskim okvirom. Očekuje se da je ovakvim pristupom izradi syllabusa kolegija moguće minimalizirati preklapanja i osigurati nadogradnju kroz različite razine ishoda učenja i odgovarajuće načine provjere stečenih kompetencija.

Ključne riječi: *syllabus, Ekonomija, Mikroekonomija, Makroekonomija, ishodi učenja, kvalifikacijski okvir, kompetencije*

UVOD

Bolonjski proces koji vodi k stvaranju jedinstvenog europskog visokoobrazovnog prostora (European Higher Education Area – EHEA) kontinuirano se provodi diljem Europe te se postupno ostvaruju temeljni ciljevi sadržani u Bolonjskoj deklaraciji:

- usvajanje sustava lako prepoznatljivih i usporedivih stupnjeva
- usvajanje sustava obrazovanja podjeljenog u dva ciklusa
- uvođenje ECTS bodovnog sustava
- promicanje mobilnosti studenata i nastavnika
- povećanje kvalitete visokog obrazovanja
- promicanje europske dimenzije u visokom obrazovanju.

Reforma hrvatskog sustava visokog obrazovanja već cijelo desetljeće temelji se na gore navedenim ciljevima, prilagođavajući hrvatsko visokoškolsko europskim obrazovnim standardima. No, stvaranje jedinstvenog europskog visokoobrazovnog prostora proces je koji kontinuirano donosi i nove zahtjeve te su tijekom vremena gore navedenim ciljevima dodani i novi koji u ovom trenutku naveliko okupiraju pažnju hrvatske (ali i šire) akademske javnosti. U ovom radu pažnja će se usmjeriti na problematiku sučeljavanja visokoškolskih ustanova s tri nova cilja Bolonjske deklaracije, točnije na:

- uvođenje nacionalnih kvalifikacijskih okvira usporedivih s krovnim kvalifikacijskim okvirom EHEA (A frame work for Qualifications in the EHEA),
- definiranje ishoda učenja za sva tri ciklusa u skladu s Dublinskim deskriptorima, te jednim dijelom i na
- osiguranje kvalitete u skladu s europskim standardima kvalitete (Standards and Quidelines for Quality Assurance in the European higher education).

Ova tri cilja imaju jednu važnu poveznicu, a to su ishodi učenja (eng. *learning outcomes*), točnije njihovo definiranje, provođenje i provjeru. Ishodi učenja postali su dijelom Bolonjskog procesa nakon Berlinske konferencije održane još 2003. čiji su zaključci uključili i zahtjev da zemlje članice Bolonjskog procesa izrade okvir komparabilnih i kompatibilnih kvalifikacija u svojim sustavima visokog obrazovanja, koji će opisati kvalifikacije u terminima nastavnog opterećenja, razine, ishoda učenja, kompetencija i profila. Ministri su tražili da se izradi i krovni okvir kvalifikacija za Europski prostor visokog obrazovanja. (Čikeš, N; u Tempus projekt 2005.)

Primjena ishoda učenja za visokoškolske ustanove predstavlja veliki izazov ili, kako se navodi u Informacijama za gospodarstvo o Bolonjskom procesu (Further Bologna, 2008), ishodi učenja donose "značajan paradigmatški pomak u organizaciji nastave i učenja na fakultetima, odnosno prebacivanje fokusa s rada i opterećenja nastavnika na rad i opterećenje studenata". Razumijevanje ishoda učenja pretpostavlja da način postizanja kvalifikacija nije tako važan kao postizanje same kvalifikacije. Zato poznavanje ishoda učenja stoji na čelu obrazovnih promjena, najčešće u terminima razvoja kurikuluma; naglasak treba staviti na ciljeve kvalifikacija, što često uključuje i promjene u smislu pristupa usmjerenog prema studentu, promjene od "podučavanja" prema "učenju". (Čikeš, N; u Tempus projekt 2005.)

Prvi navedeni cilj, uvođenje nacionalnih kvalifikacijskih okvira usporedivih s krovnim kvalifikacijskim okvirom EHEA, a to je EQF (European qualifications framework) u Republici Hrvatskoj se ostvaruje uvođenjem Hrvatskog kvalifikacijskog okvira (HKO) u okviru Hrvatskog kvalifikacijskog sustava (HKS) koji označava sve postupke i instrumente koji vode do priznavanja ishoda učenja u Hrvatskoj, točnije HKS uključuje brigu o jasnoći sustava, pristupanju, prohodnosti, stjecanju i provedbi vrjednovanja ishoda učenja, te dodjeli kvalifikacija u okviru institucionalnih postupaka osiguravanja kvalitete, a sukladno Hrvatskom kvalifikacijskom okviru. Bolonjski proces harmonizira visokoškolske sustave različitih zemalja, a EQF ne teži nužno harmonizaciji,

već ostaje na povezivanju i olakšavanju međusobnoga razumijevanja svih stečenih kvalifikacija među različitim zemljama.

Nužni preduvjet za provedbu drugog cilja, definiranje ishoda učenja za sva tri ciklusa u skladu s Dublinskim deskriptorima, je uspostava HKO. Prema HKO, ishodi (rezultati učenja) označavaju sve ono što se stječe učenjem, a to su kompetencije, koje se prikazuju kroz znanja i vještine, te pripadajuću samostalnost i odgovornost. Vrijednovana i pozitivno ocijenjena znanja i vještine (tada i njima pripadajuća samostalnost i odgovornost) nazivaju se ishodima učenja. Navedeno znači da ishodi učenja pripadaju točno određenoj osobi te da je izvršeno (društveno-prihvaćeno) dokazivanje (vrijednovanje, ocjenjivanje) njihovoga posjedovanja (na primjer ispitima).

Unutar Hrvatskog kvalifikacijskog okvira nailazi se na minimalan broj (mjerljivih) osnovnih svojstava ishoda učenja, a to su:

- razina,
- obujam,
- profil i
- kvaliteta.

Razina ishoda učenja označava složenost stečenih kompetencija, neovisno o drugim osnovnim svojstvima (obujmu, profilu i kvaliteti). Obujam ishoda učenja označava ukupnu količinu stečenih kompetencija, a također je neovisan o drugim osnovnim svojstvima (razini, profilu i kvaliteti). Profil ishoda učenja obuhvaća područje rada ili učenja, osnovnu ulogu, struku, odnosno druga slična svojstva ishoda učenja, a (kao i razina i obujam) neovisan je o ostalim osnovnim svojstvima (razini, obujmu i kvaliteti). U HKO-u se uvode dvije dimenzije profila: dimenzija koja označava binarnost sustava kvalifikacija (naprimjer, sveučilišne i stručne kvalifikacije) te na ostali dio koji označava područje pripadnosti (naprimjer, strojarstvo, brodogradnja i drugo). Kvaliteta ishoda učenja označava pouzdanost i povjerenje u iskaz koji se nalazi na javnoj ispravi (ili drugim dokumentima) kojom se prikazuju ostala svojstva ishoda učenja. Kvaliteta se prikazuje kroz dvije dimenzije: osobnu i institucijsku. Osobna dimenzija kvalitete ishoda učenja opisuje pouzdanost postojanja iskazanih ishoda učenja (odgovarajuće razine, obujma i profila) kod pojedine osobe i iskazuje se ocjenama, a institucijska kvaliteta govori o pouzdanosti odgovarajućih institucija koje su brinule o stjecanju i formalnom vrijednovanju ishoda učenja, uključujući izdavanje konkretne javne isprave.

Za svako od navedenih osnovnih svojstava (razina, obujam, profil i kvaliteta), HKO uvodi način određivanja i iskazivanja njihovih vrijednosti, i za ishode učenja i za kvalifikaciju, posebno. Razina ishoda učenja određuje se korištenjem mjerljivih pokazatelja razina, preciznije mjerljivi pokazatelji razina ishoda učenja u HKO-u prikazuju se složenošću sljedećih kompetencija:

- znanja
 - činjenična
 - teorijska
- vještine

- spoznajne
- psihomotoričke
- socijalne
- te pripadajuće samostalnosti i odgovornosti.

Vrijednost obujma ishoda učenja prikazuje se ECTS ili ECVET bodovima (ili nekim drugim bodovima), a profil se prikazuje nazivom ishoda učenja. Za treći cilj, osiguranje kvalitete u skladu s europskim standardima kvalitete, od posebnog je značaja osnivanje Agencije za znanost i visoko obrazovanje (AZVO) koja je dio Hrvatskoga kvalifikacijskog sustava. AZVO je preuzela odgovornost za osiguravanje i unaprjeđivanje kvalitete u znanosti i visokom obrazovanju. Tako Agencija prilikom procesa vanjskog vrednovanja visokih učilišta kao ocjenu kvalitete visokih učilišta u sastavu sveučilišta za kriterije između ostalog uzima i:

- usklađenost programa s Bolonjskom reformom i polaznim osnovama HKO,
- ishode učenja,
- provjeru znanja u skladu s ishodima učenja,
- način dodjele ECTS bodova,
- međunarodne standarde,
- mobilnost u skladu s bolonjskom reformom.

Iz gore navedenog vidi se da su ishodi učenja nužnost koju visoka učilišta moraju prihvatiti. U ovom radu neće se otvarati pitanje opravdanosti i potpune primjenjivosti svih promjena koje ovaj dio Bolonjskog procesa donosi, već se samo želi otvoriti pitanje osiguranja kvalitete nastave ekonomsko-teorijskih kolegija u okvirima HKO. Ovi kolegiji su od iznimne važnosti za obrazovanje, ponajprije ekonomista, i preduvjet su za stjecanje kompetencija iz drugih kolegija kod kojih su kompetencije "direktno" usklađene s potrebama tržišta (teorijska vs. poslovna ekonomija). Usklađenost kompetencija s potrebama tržišta posebno se naglašava zbog obveze visokih učilišta da svoje programe izrađuju u dogovoru s potencijalnim poslodavcima i da prate zapošljivost svojih završenih studenata.

Kako udovoljiti zahtjevu uvođenja ishoda učenja predmet je brojnih istraživanja diljem Europe, ali i svijeta. Velik dio istraživanja usredotočen je na nužnost prilagodbe nastavnog procesa i uvođenja novih nastavnih metoda (primjerice López-Pérez, M.V., et al., 2010; Riuz-Gallardo, J.-R., et al., 2010; Potter, B.N., Johnston, C. G., 2006;), kao i primjera primjene ishoda učenja (Psifidou, I., 2009.). U Hrvatskoj istraživanja su se usmjerila na Bolonjski proces u cjelini (Piršl, E., Ambrosi-Randić, N., 2010) ili na njegovu primjenu na pojedinim visokim učilištima (Kapović Z. i dr., 2006; Dolenec, D., 2007.) Iskustva primjene ishoda učenja u hrvatskom visokoškolskom sustavu nisu obrađivana pa je cilj ovog rada, koji donosi iskustvo Odjela za ekonomiju Sveučilišta u Zadru u primjeni ishoda učenja, između ostalog i da se pokrene akademska rasprava i izmjenjena iskustava o navedenoj problematici.

USPOREDBA IZABRANIH EKONOMSKO-TEORIJSKIH KOLEGIJA ODJELA ZA EKONOMIJU SVEUČILIŠTA U ZADRU

Na Odjelu za ekonomiju Sveučilišta u Zadru izvodi se od akademske godine 2005./2006. Preddiplomski studij Menadžmenta, te od akademske godine 2008./2009. i Diplomski studij Menadžmenta za redovne i izvanredne studente. Odjel za ekonomiju je u akademskoj godini 2010./2011. bio podvrgnut postupku reakreditacije visokih učilišta te se u sklopu izrade dokumenta Samoanalize, a nastavno na ranije izvršene aktivnosti uspostave i razvijanja Odjelnog sustava promicanja kvalitete, pristupilo usklađivanju nastavnih planova i programa studija zahtjevima Hrvatskog kvalifikacijskog okvira. Naime, sukladno propisanom Zakonom o osiguravanju kvalitete u znanosti i visokom obrazovanju (NN 45/09) i Pravilniku o sadržaju dopusnice te uvjetima za izdavanje dopusnice za obavljanje djelatnosti visokog obrazovanja, izvođenje studijskog programa i reakreditaciju visokih učilišta (NN 24/10), potrebno je definirati razinu kvalifikacije koja se stječe završetkom preddiplomskog, odnosno diplomskog studija i to na temelju ostvarenih ishoda učenja tijekom studija.

Studij Menadžmenta na Odjelu za ekonomiju je organiziran prema modelu 3+2, odnosno preddiplomska razina studija se organizira u trajanju od tri godine čime studenti stječu ukupno minimalno 180 ECTS bodova i zvanje sveučilišnih prvostupnika ekonomije (bacc. oec.). Diplomski studij se organizira u trajanju od dodatne dvije godine čime studenti stječu još minimalno 120 ECTS bodova i zvanje magistara ekonomije (mag. oec.). Prema Hrvatskom kvalifikacijskom okviru, zvanje sveučilišnog prvostupnika je na 6. razini kvalifikacije, a podrazumijeva da je zadovoljen, prije svega, obujam cjelovite kvalifikacije (potpune klase) od minimalno 180 ECTS bodova, te da su zadovoljeni dodatni uvjeti za cjelovitu kvalifikaciju, odnosno da je minimalno 120 ECTS bodova ostvareno stjecanjem ishoda učenja na 6. razini ili više. Zvanje magistra ekonomije se nalazi na 7.1 razini kvalifikacije prema nacionalnom kvalifikacijskom okviru, a podrazumijeva da je zadovoljen obujam cjelovite kvalifikacije od minimalno 60 ECTS bodova pri čemu minimalno 60 ECTS bodova mora biti ostvareno stjecanjem ishoda učenja na 7. razini ili više, te da je ostvareno ukupno s prethodnom razinom kvalifikacije minimalno 300 ECTS bodova. Razine kvalifikacija prema Hrvatskom kvalifikacijskom okviru prikazane su u Tablici 1. na sljedećoj stranici.

S obzirom na navedene uvjete koje studijski program mora zadovoljiti kako bi osigurao potrebne razine kvalifikacije, nužno je bilo pristupiti detaljnoj analizi syllabusa svakog pojedinog kolegija studija, te iste prilagoditi na način da transparentno prikazuju ključne kompetencije, načine vrednovanja istih te tako ostvarene ishode učenja, naravno, uz pripadajući obujam izražen u ECTS bodovima. Za potrebe ovog rada, izvršena je komparativna analiza tri ekonomsko-teorijska kolegija koja se izvode na Preddiplomskom studiju Menadžmenta, a to su kolegiji Ekonomija, Mikroekonomija i Makroekonomija. Analiza je izvršena s aspekta sadržaja kolegija i ostvarenih ishoda učenja navedenih kolegija, a u svrhu utvrđivanja postojećih preklapanja i eventualnih problema u izvođenju kolegija tijekom protekle akademske godine te mogućnosti uklanjanja istih.

Ovdje je važno napomenuti da je u izradi syllabusa obveznih kolegija studija postojalo jedno objektivno ograničenje, a ono se temeljilo na činjenici da je malo više od 2/3 od ukupno 180 ECTS bodova na preddiplomskoj razini studija obuhvaćeno obveznim kolegijima iz čega je proizašla potreba da svi analizirani kolegiji budu na 6. razini ishoda učenja. Naime, nije realno očekivati da će studenti prve godine preddiplomskog studija svladati kolegije Matematika, Financijska matematika, Statistika i Informatika na višoj, odnosno 6. razini ishoda učenja. Osim toga, studenti Odjela za ekonomiju mogu, među izbornim kolegijima, birati i kolegije s drugih odjela Sveučilišta i drugih srodnih fakulteta, a definiranje syllabusa usklađenih s ishodima učenja i razina ishoda učenja je na ostalim odjelima Sveučilišta u Zadru još uvijek u tijeku, iz čega proizlazi nemogućnost dokazivanja ostvarenih ECTS bodova na 6. razini. Iz navedenih razloga, svi ostali obvezni kolegiji preddiplomskog studija morali su biti na 6. razini ishoda učenja. Kako će se vidjeti u narednom poglavlju, autorice ovog rada predlažu drugačije rješenje u budućnosti, odnosno po usklađivanju svih studijskih programa Sveučilišta u Zadru i ostalih visokoškolskih ustanova u Hrvatskoj, s pretpostavkama Hrvatskog kvalifikacijskog okvira. U tom će slučaju studenti morati izvršiti izbor kolegija na način da osiguraju minimalno 120 ECTS bodova na 6. razini ishoda učenja.

U nastavku slijedi usporedba sadržaja uvodnog kolegija Ekonomija i kolegija Mikroekonomija i Makroekonomija. Prikaz 1. daje pregled sadržaja navedenih kolegija. Očigledno je da je nemoguće izbjeći barem djelomična preklapanja sadržaja uvodnog kolegija i sadržaja kolegija kojima se dodatno i detaljnije razrađuju temeljne teorijske pretpostavke već sadržane u uvodnom kolegiju. U ovom primjeru, sadržaj kolegija Ekonomija i Mikroekonomija se preklapaju na razini osnovnih teorijskih pretpostavki o funkcioniranju tržišta, odnosima ponude i potražnje te primjeni analize istih, ponašanju potrošača, osnovnim pretpostavkama o proizvodnji i troškovima proizvodnje, o tržišnim strukturama i maksimalizaciji profita, primjeni teorije igara, funkcioniranju tržišta faktora proizvodnje te o ulozi države u promicanju učinkovitijih tržišta. Razlike se sastoje u složenosti analize ekonomsko-teorijskih dostignuća obuhvaćenih programom i sveučilišnom udžbeničkom literaturom iz područja Mikroekonomije, te u činjenici da za svladavanje programa kolegija Mikroekonomija stoji na raspolaganju dvostruko više sati predavanja i vježbi nego što je predviđeno za mikroekonomske sadržaje u kolegiju Ekonomija. Zaključak o preklapanjima sadržaja kolegija Ekonomija i Makroekonomija je identičan opisanom preklapanju s Mikroekonomijom, naravno, podrazumijeva se da se to preklapanje odnosi na makroekonomske teme, te nema potrebe ulaziti u detalje sadržaja.

Kao što je ranije rečeno, u akademskoj godini 2010./2011. kao prvoj godini primjene sustava ishoda učenja, sva tri kolegija su osiguravala ishode učenja na 6. razini. Prema Hrvatskom kvalifikacijskom okviru, za svaki je kolegij potrebno najprije definirati ključne kompetencije koje student stječe slušanjem kolegija, a te se kompetencije dijele na teorijska i činjenična znanja, spoznajne i socijalne vještine, te pripadajuću samostalnost i odgovornost. Važno je napomenuti da HKO navodi i psihomotoričke vještine, međutim, autorice su stajališta da te vještine nisu ključne kompetencije u analiziranim kolegijima te ih studenti u ovim kolegijima ne stječu. U Tablici 2. HKO-a dana je složenost za svaku vrstu kompetencija prema odgovarajućim razinama ishoda

učenja. Iz te tablice moguće je izdvojiti kompetencije 6. razine koje se stječu kolegijima Ekonomija, Mikroekonomija i Makroekonomija:

- **Činjenična znanja**-Vrjednovanje činjenica unutar područja rada ili učenja od kojih je dio na rubovima poznatih granica
- **Teorijska znanja**-Vrjednovanje teorijskih znanja unutar područja rada ili učenja od kojih je dio na rubovima poznatih granica
- **Spoznajne vještine**-Apstraktna logička razmišljanja (potrebna za razvijanje rješenja apstraktnih problema) u nepredvidivim uvjetima
- **Socijalne vještine**-Ostvarenje upravljanja te složenih komunikacija i suradnje u različitim društvenim skupinama u nepredvidivim uvjetima
- **Samostalnost**-Upravljanje stručnim projektima u nepredvidivim uvjetima
- **Odgovornost**-Preuzimanje etičke i društvene odgovornosti za upravljanje i vrjednovanje profesionalnoga razvoja pojedinaca i skupina u nepredvidivim uvjetima

Kompetencije postaju ishodi učenja nakon provedenog postupka vrednovanja, odnosno mogli bismo reći da student stječe kompetencije slušanjem kolegija i izvršavanjem tekućih obaveza, ali ishode učenja stječe tek nakon provedenog ocjenjivanja svakog elementa, unaprijed definiranog syllabusom kolegija. To znači da je potrebno, kroz određene elemente ocjenjivanja i unaprijed poznate kriterije, provjeriti da li je student stekao predviđena znanja, vještine, samostalnost i odgovornost te pozitivnom ocjenom potvrditi stjecanje istih. Tim činom student ostvaruje ishode učenja. U analiziranim kolegijima Odjela za ekonomiju definirani su sljedeći načini provjere stečenih ishoda učenja:

Ishodi učenja	Načini provjere
Činjenična znanja	Kolokvij, usmeni ispit
Teorijska znanja	Kolokvij, usmeni ispit
Spoznajne vještine	Pripreme za predavanja, domaća zadaća, esej, grupni projekt, kolokvij
Socijalne vještine	Grupni projekt
Samostalnost	Pripreme za predavanja, domaća zadaća, esej, grupni projekt
Odgovornost	Pripreme za predavanja, domaća zadaća, esej, grupni projekt

Činjenična i teorijska znanja je nužno provjeriti u kontroliranim uvjetima, odnosno osobnim kontaktom studenata i ispitivača jer svi ostali načini provjere podrazumijevaju rad studenata kod kuće pri čemu se oni mogu, u većoj ili manjoj mjeri služiti preporučenom i dostupnom literaturom. Spoznajne vještine je također nužno provjeriti i kolokvijima kako bi se ispitivač uvjerio da su studenti stekli vještinu apstraktnog logičkog razmišljanja u nepredvidim uvjetima, odnosno da su sposobni riješiti problemske zadatke bez pomoći literature. Očigledno je da se socijalne vještine mogu provjeriti samo dodijeljivanjem grupnih zadataka (projekata) pri čemu se od studenta očekuje da u upravlja određenim segmentom zadatka i na taj način dokaže da

raspolaže socijalnim vještinama odgovarajuće razine. Tijekom svih opisanih aktivnosti dolazi do izražaja i samostalnost studenata, kao i njihova osobna odgovornost za konačne rezultate, s tim da je naglasak na etičkom pristupu rješavanju zadanih problema, odnosno poštivanju akademskih vrijednosti i tuđih dostignuća. Prema Hrvatskom kvalifikacijskom okviru, izborom preciznih i aktivnih glagola pri provjeravanju stečenih ishoda učenja, uz pripadajuće uvjete izvršenja tih aktivnosti, prikazuje se razina složenosti ishoda učenja (HKO, 2009.):

1. PAMĆENJE (pamćenje i dosjećanje informacija, prisjećanje) identificirati, imenovati, iskazati / izreći (definiciju / pravilo / zakon), ispisati, ispričati, izdvojiti, izvijestiti, nabrojiti, navesti, opisati, označiti, ponoviti, prepoznati / odabrati, prisjetiti se, poredati, sastaviti popis, sjetiti se (NE: definirati, zapamtiti);
2. RAZUMIJEVANJE (shvaćanje, sposobnost organiziranja i uređivanja, razumijevanje onog što je pročitano, slušano, ...) dati primjer, diskutirati, grupirati, identificirati, izdvojiti, izračunati, izraziti (svojim riječima), izvijestiti, klasificirati, objasniti (glavnu ideju), opisati, pokazati, predvidjeti, preoblikovati, prepoznati, raspraviti, razlikovati, razmotriti, sažeti, smjestiti, svrstati, usporediti;
3. PRIMJENJIVANJE (upotrebljavanje općeg koncepta za rješenje problema) demonstrirati, ilustrirati, interpretirati, intervjuirati, isplanirati, istražiti, izabrati, izložiti, izračunati, izvesti, koristiti, odabrati, otkriti, pokazati, povezati, predvidjeti, prevesti, prikazati, prikupiti, prilagoditi, primijeniti (pravilo / zakon / ...), provesti, protumačiti, rasporediti, riješiti, rukovati, skicirati, upotrijebiti, (NE: vježbati, navesti primjer);
4. ANALIZIRANJE (rasčlamba na sastavnice u svrhu prilagodbe novim informacijama) analizirati, identificirati (motive, razloge, uzroke, posljedice), ispitati, izdvojiti, izračunati, kategorizirati, komentirati, nacrtati, napraviti dijagram (graf, mapu), povezati, preispitati, procijeniti, proračunati, provjeriti, raščlaniti, razlikovati, razlučiti, riješiti, skicirati, sortirati, suprotstaviti, usporediti, ustanoviti (sličnost / razliku), (NE: eksperimentirati, raspravljati);
5. SINTETIZIRANJE (povezivanje dijelova ili ideja u cjelinu, iskazivanje originalnosti) dizajnirati, formulirati / oblikovati, generalizirati / uopćavati, generirati, integrirati, izgraditi, klasificirati, kombinirati, konstruirati, kreirati, napisati, normirati, organizirati, osmisliti, otkriti, planirati, postaviti hipotezu, povezati, predložiti, predvidjeti, preurediti, prezentirati, pripremiti, rasporediti, razviti, sastaviti (prijedlog / rješenje), skladati, složiti, stvoriti, upravljati, urediti, voditi, zaključiti;
6. VRJEDNOVANJE (ocjena vrijednosti nečega / nekoga) argumentirati mišljenje, izabrati opciju, izmjeriti, kritički prosuđivati, obraniti stav, ocijeniti, opravdati, odabrati, podržati, poduprijeti, potvrditi, predvidjeti, preispitati, preporučiti, procijeniti, prosuditi, rangirati, samoprocijeniti, samovrjednovati, usporediti, utvrditi, valorizirati, vrjednovati, zaključiti;
7. KREIRANJE (misli se na novo) Jednako kao kod SINTETIZIRANJA te dodatno: izumiti, stvoriti.

Definiranjem pitanja i problemskih zadataka uz korištenje aktivnih glagola za potrebe 6. razine ishoda učenja (vrjednovanje) te provjerom stečenih ishoda učenja studenata ostvaruju se ishodi učenja kolegija Ekonomija, Mikroekonomija i Makroekonomija kako je izloženo Prikazima 2., 3. i 4. Iz izloženog je moguće zaključiti da realiziranjem ova tri kolegija na istoj razini ishoda učenja postoji mogućnost preklapanja, odnosno ponavljanja istih ishoda u onoj mjeri u kojoj se sadržaji kolegija preklapaju, kako je ranije obrazloženo. Doduše, upotrebom različitih aktivnih glagola 6. razine moguće je ispitati različite aspekte istog mikroekonomskog, odnosno makroekonomskog problema, no ipak ostaje pitanje da li se u tom slučaju radi o različitim ishodima. Prema pretpostavkama HKO-a, odgovor je ne! Npr. kod utvrđivanja teorijskih znanja na kolegiju Ekonomija moguće je definirati pitanje "Usporedite društvene troškove i koristi postojanja monopolistički konkurentnog tržišta", dok je kod definiranja pitanja na kolegiju Mikroekonomija moguće tražiti od studenta da npr. "argumetira svoje mišljenje o troškovima i koristima monopolistički konkurentnih tržišta". Ako odgovori na oba pitanja osiguravaju isti ishod učenja, onda je suvišno postavljati na Mikroekonomiji i Makroekonomiji pitanja o istim ekonomskim pojavama i procesima koji su ispitani na Ekonomiji. To je, naravno, nemoguće izbjeći, a u suštini nije ni potrebno, već treba pronaći neko drugo rješenje izbjegavanja provjeravanja istih ishoda učenja na povezanim kolegijima. Jedno od rješenja je predloženo u sljedećem poglavlju.

Iskustvo izvođenja kolegija Ekonomija na 6. razini ishoda učenja u akademskoj godini 2010./2011. pokazalo je neke pozitivne i negativne posljedice. Pozitivne posljedice uglavnom dolaze do izražaja u stjecanju samostalnosti i odgovornosti, prije svega zahvaljujući potrebi kontinuiranog rada studenata tijekom semestra što je utjecalo na veću razinu ozbiljnosti u pristupu studiju nego što je uobičajeno u prvom semestru. Ovo se, naravno, temelji da osobnom dojmu autorica, jer nije provedeno konkretno ispitivanje mišljenja i stavova studenata o ostvarenim ishodima učenja, a taj dojam je pojačan i nešto većom ocjenom kvalitete nastave kolegija Ekonomija u studentskim anketama na kraju semestra. Na žalost, nije moguće izbjeći nezadovoljstvo pojedinih studenata tim kontinuiranim opterećenjima iako je začuđujuća činjenica da prigovaraju kako "rade kao u srednjoj školi, pa čak i više"! Zašto studenti očekuju da će na studiju raditi manje nego u srednjoj školi, predmet je nekih drugih analiza pa se za potrebe ovom rada neće ulaziti detaljnije u taj problem. Negativna strana primjene 6. razine ishoda učenja na kolegiju Ekonomija, sa stajališta nastavnika, je činjenica da je za prosječnog studenta davanje kvalitetnog odgovora na razini vrjednovanja činjeničkih i teorijskih znanja, pa i sposobnost apstraktnog logičkog razmišljanja (potrebnog za razvijanje rješenja apstraktnih problema) u nepredvidivim uvjetima, gotovo iluzija pa se postavlja pitanje smisla ovako definiranih razina ishoda učenja. Ovo je pitanje posebno naglašeno kada se pogledaju ishodi učenja koje su u priručniku za nastavnike definirali Samuelson i Nordhaus i koji se pri tome koriste glagolima: prepoznati, razumijeti, navesti definiciju, razlikovati, navesti primjer i slično. Isto opažanje vrijedi i za većinu autora sveučilišnih

udžbenika ekonomsko-teorijskih kolegija, a kojima se služimo kao osnovnom i dopunskom literaturom.

Slični problemi su prisutni i u primjeni 6. razine ishoda učenja na kolegiju Mikroekonomija, međutim, donekle su ublaženi činjenicom da studenti raspolažu već određenim iskustvom s kolegija Ekonomija, ulažu veće napore i sadržaj kolegija je donekle poznat, te pokazuju veću razinu sposobnosti stjecanja ishoda učenja. Na ovom kolegiju veći problem stvara stjecanje spoznajnih vještina koje se u najvećoj mjeri provjeravaju rješavanjem zadanih problema u domaćim zadaćama i na kolokvijima, te dijelom pripremama za predavanja, esejima i grupnim prijektima. Problem leži u otporu studenata prema primjeni matematičkih modela, a često i u nedovoljnom znanju matematike da bi iste primijenili.

Svakako možemo pretpostaviti da ne bi trebala biti sporna primjena 6. razine ishoda učenja na kolegiju Makroekonomija, a u nastavku je izloženo kako su definirani ishodi učenja ovog kolegija na Odjelu za ekonomiju. Kao što je ranije rečeno, sve je podložno akademskoj raspravi i prijedlozima alternativnih rješenja, pa tako i opisani programi.

U poglavlju koje slijedi prikazan je jedan od načina izbjegavanja ili ublažavanja opisanih problema u izvođenju nastave analiziranih kolegija.

Prikaz 1. Pregled sadržaja analiziranih ekonomsko-teorijskih kolegija Odjela za ekonomiju

SADRŽAJ KOLEGIJA EKONOMIJA (1. SEMESTAR STUDIJA)

1. Uvod u ekonomiju: Počela ekonomije. Tri problema ekonomske organizacije. Tehnološke mogućnosti društva. Tržište. Trgovina, novac i kapital. Ekonomska uloga države. Osnovni elementi ponude i potražnje.
2. Mikroekonomija: Primjene ponude i potražnje. Potražnja i ponašanje potrošača. Geometrijska analiza potrošačeve ravnoteže. Proizvodnja i organizacija poslovanja. Analiza troškova. Proizvodnja, teorija troškova i odluke poduzeća. Analiza tržišta savršene konkurencije. Nesavršena konkurencija i monopol. Oligopol i monopolistička konkurencija. Neizvjesnost i teorija igara.
3. Tržišta faktora proizvodnje: Kako tržišta određuju dohotke. Tržište rada. Zemlja i kapital. Tržišta i ekonomska učinkovitost.
4. Međunarodna trgovina, država i okoliš: Komparativna prednost i protekcionizam. Državno oporezivanje i rashodi. Promicanje učinkovitih tržišta. Zaštita okoliša. Učinkovitost prema jednakosti.
5. Makroekonomija: Pregled makroekonomije. Mjerenje gospodarske aktivnosti. Potrošnja i ulaganja. Poslovna kolebanja i teorija agregatne potražnje. Model multiplikatora. Financijska tržišta i pitanje novca. Središnje bankarstvo i monetarna politika.
6. Rast, razvoj i globalna ekonomija: Proces ekonomskog rasta. Izazov ekonomskog rasta. Devizni tečajevi i međunarodni finansijski sustav. Makroekonomija otvorenog gospodarstva.
7. Nezaposlenost, inflacija i ekonomska politika: Nezaposlenost i osnove agregatne ponude. Osiguravanje stabilnosti cijena. Zaračene makroekonomske škole. Ekonomske politike za rast i stabilnost.

SADRŽAJ KOLEGIJA MIKROEKONOMIJA (2. SEMESTAR STUDIJA)

1. Ponuda i potražnja: Tržište. Realne i nominalne cijene. Ponuda i potražnja. Tržišni mehanizam. Promjene tržišne ravnoteže. Elastičnost ponude i potražnje. Kratkoročna elastičnost u odnosu na dugoročnu. Razumijevanje i predviđanje učinaka promjene tržišnih uvjeta. Učinci državne intervencije – kontrole cijena. Ponašanje potrošača i tržišna potražnja: Sklonosti potrošača. Budžetska ograničenja. Potrošačev izbor. Otkrivene preferencije. Granična korisnost i izbor potrošača. Indeksi troškova života. Pojedinačna potražnja. Efekt dohotka i efekt supstitucije. Tržišna potražnja. Probitak potrošača. Mrežne eksternalije. Empirijska procjena potražnje. Izbori u uvjetima nesigurnosti: Opisivanje rizika. Sклонost prema riziku. Smanjivanje rizika. Potražnja za rizičnom imovinom.
2. Proizvodnja i troškovi proizvodnje: Proizvodna tehnologija. Izokvante. Proizvodnja s jednim varijabilnim faktorom. Proizvodnja s dva varijabilna faktora. Prinosi na opseg. Mjerenje troška. Trošak u kratkom roku. Trošak u dugom roku. Dugoročne i kratkoročne krivulje troškova. Ekonomije obuhvata. Krivulja učenja. Predviđanje i prognoziranje troškova. Konkurentna ponuda: Savršeno konkurentna tržišta. Maksimalizacija profita. Izbor razine proizvodnje u kratkom roku. Kratkoročna krivulja ponude. Izbor razine proizvodnje u dugom roku. Dugoročna krivulja ponude. Analiza konkurentnih tržišta: Procjena dobitaka i gubitaka uzrokovanih državnim mjerama. Efikasnost konkurentnog tržišta. Minimalne cijene. Cjenovne potpore i proizvodne kvote. Uvozne kvote i carine. Utjecaj poreza i subvencija.
3. Monopol i monopson: Monopol. Monopolska moć. Izvori monopolske moći. Društveni trošak monopolske moći. Monopson. Monopsonska moć. Antitrustovski zakoni. Osvajanje potrošačevog viška. Cjenovna diskriminacija. Dvodjelna tarifa. Prodaja u paketu. Oglašavanje. Monopolistička konkurencija i oligopol: Monopolistička konkurencija. Oligopol. Cjenovna konkurencija. Konkurencija u odnosu na tajni sporazum. Dilema zatvorenika i određivanje cijena. Karteli. Teorija igara i konkurentna strategija: Igre i strateške odluke. Dominantne strategije. Nashova ravnoteža. Ponavljajuće igre. Sekvencijalne igre. Prijednje, obvezivanje i vjerodostojnost. Sprječavanje ulaska. Strategija pregovaranja. Aukcije.
4. Tržišta faktora proizvodnje: Konkurentna tržišta faktora proizvodnje. Ravnoteža na konkurentnom tržištu faktora proizvodnje. Tržišta faktora s monopsonskom moći. Tržišta faktora s monopolskom moći. Ulaganja, vrijeme i tržišta kapitala: Stanje u usporedbi s tokovima. Sadašnja diskontirana vrijednost. Vrijednost obveznice. Neto sadašnja vrijednost. Prilagodba riziku. Ulažake odluke potrošača. Međuvremenske proizvodne odluke. Kamatne stope.
5. Opća ravnoteža i ekonomska efikasnost: Analiza opće ravnoteže. Efikasnost razmjene. Pravednost i efikasnost. Efikasnost u proizvodnji. Prednosti slobodne trgovine. Neefikasnost tržišta. Tržišta s asimetričnim informacijama: Tržište limuna. Tržišno signaliziranje. Moralni hazard. Problem principal – zastupnik. Poticaji menadžerima u integriranoj tvrtki. Asimetrične informacije na tržištu rada. Eksternalije i javna dobra: Eksternalije. Metode korekcije tržišnih neuspjeha. Eksternalije i vlasnička prava. Resursi zajednice. Javna dobra. Privatne preferencije za javnim dobrima.

SADRŽAJ KOLEGIJA MAKROEKONOMIJA (4. SEMESTAR STUDIJA)

1. Uvod u makroekonomiju: Makroekonomski modeli, Osnovni makroekonomski pokazatelji u SAD-u, EU, Japanu i Hrvatskoj, Sustav nacionalnog računovodstva.
2. Zatvorena privreda: Kratki rok: Tržište dobara, Financijska tržišta, IS-LM model; Srednji rok: AS-AD model, Prirodna stopa nezaposlenosti i Phillipsova krivulja, Inflacija, gospodarska aktivnost i nominalni novčani rast, Dugi rok: Činjenice o rastu, Tehnološki napredak i rast, Tehnološki napredak, nadnice i nezaposlenost.
3. Očekivanja: Očekivanja – osnovni alati, Financijska tržišta i očekivanja, očekivanja, osobna potrošnja i investicije, Očekivanja, domaći proizvod i ekonomska politika.
4. Otvorena ekonomija: Otvorenost na tržištima dobara i finansijskim tržištima, Tržište dobara u otvorenom gospodarstvu, Domaći proizvod, kamatna stopa i devizni tečaj, Tečajni režimi.
5. Poremećaji i krize: Depresije i krize, Zamka likvidnosti, Velika depresija, Aktualne gospodarske krize, Visoka inflacija, Proračunski deficit i kreiranje novca, Deficiti, seignorage i inflacija, Tanzi-Olivera učinak, Hiperinflacija, Stabilizacijski program.
6. Makroekonomska teorija i aktualna događja: Monetarna politika: optimalna stopa inflacije, oblikovanje monetarne politike, Fiskalna politika: Proračunsko ograničenje države, Rikardijanska ekvivalencija, Deficiti, stabilizacija domaćeg proizvoda i ciklički prilagođen deficit, Ratovi i deficit, Opasnosti vrlo visokog duga.

Prikaz 2. Sadržaj i ishodi učenja kolegija Ekonomija na Odjela za ekonomiju

SADRŽAJ KOLEGIJA EKONOMIJA (1. SEMESTAR STUDIJA)

1. Uvod u ekonomiju: Počela ekonomije. Tri problema ekonomske organizacije. Tehnološke mogućnosti društva. Tržište. Trgovina, novac i kapital. Ekonomska uloga države. Osnovni elementi ponude i potražnje.
2. Mikroekonomija: Primjene ponude i potražnje. Potražnja i ponašanje potrošača. Geometrijska analiza potrošačke ravnoteže. Proizvodnja i organizacija poslovanja. Analiza troškova. Proizvodnja, teorija troškova i odluke poduzeća. Analiza tržišta savršene konkurencije. Nesavršena konkurencija i monopol. Oligopol i monopolistička konkurencija. Neizvjesnost i teorija igara.
3. Tržišta faktora proizvodnje: Kako tržišta određuju dohotke. Tržište rada. Zemlja i kapital. Tržišta i ekonomska učinkovitost.
4. Međunarodna trgovina, država i okoliš: Komparativna prednost i protekcionizam. Državno oporezivanje i rashodi. Promicanje učinkovitih tržišta. Zaštita okoliša. Učinkovitost prema jednakosti.
5. Makroekonomija: Pregled makroekonomije. Mjerenje gospodarske aktivnosti. Potrošnja i ulaganja. Poslovna kolebanja i teorija agregatne potražnje. Model multiplikatora. Financijska tržišta i pitanje novca. Središnje bankarstvo i monetarna politika.
6. Rast, razvoj i globalna ekonomija: Proces ekonomskog rasta. Izazov ekonomskog rasta. Devizni tečajevi i međunarodni finansijski sustav. Makroekonomija otvorenog gospodarstva.
7. Nezaposlenost, inflacija i ekonomska politika: Nezaposlenost i osnove agregatne ponude. Osiguravanje stabilnosti cijena. Zaračene makroekonomske škole. Ekonomske politike za rast i stabilnost.

POTREBNI ISHODI UČENJA KOLEGIJA NA 6. RAZINI PREMA HKO

Vrste ishoda učenja	6. razina
Činjenična znanja	Vrjednovanje činjenica unutar područja rada ili učenja od kojih je dio na rubovima poznatih granica
Teorijska znanja	Vrjednovanje teorijskih znanja unutar područja rada ili učenja od kojih je dio na rubovima poznatih granica
Spoznajne vještine	Apstraktna logička razmišljanja (potrebna za razvijanje rješenja apstraktnih problema) u nepredvidivim uvjetima
Socijalne vještine	Ostvarenje upravljanja te složenih komunikacija i suradnje u različitim društvenim skupinama u nepredvidivim uvjetima
Samostalnost	Upravljanje stručnim projektima u nepredvidivim uvjetima
Odgovornost	Preuzimanje etičke i društvene odgovornosti za upravljanje i vrjednovanje profesionalnoga razvoja pojedinaca i skupina u nepredvidivim uvjetima

ISHODI UČENJA KOLEGIJA EKONOMIJA

Činjenična znanja:	Usporediti i ocijeniti aktualne definicije osnovnih ekonomskih pojava i procesa. Prihvatiti ili odbaciti klasifikacije ekonomskih pojava i procesa u aktualnoj literaturi. Izraziti i argumentirati svoje stavove o najnovijim činjeničnim dostignućima u ekonomskoj teoriji.
Teorijska znanja:	Rangirati različite ekonomske teorije. Prihvatiti ili odbaciti poznate, kao i neke najnovije teorijske spoznaje pronađene u aktualnoj literaturi.
Spoznajne vještine:	Predložiti moguća alternativna rješenja zadanih problema primjenom stečenih činjeničnih i teorijskih znanja. Testirati predložena rješenja zadanih problema. Ocijeniti testirana rješenja i predložiti konačna rješenja zadanih problema.
Socijalne vještine:	Ocijeniti, prihvatiti ili odbaciti prijedloge rješenja problemskih zadataka i slučajeva iz prakse drugih studenata u projektnoj grupi kroz proces uspostavljanja i razvijanja odnosa međusobne suradnje, konstruktivne komunikacije te postizanje kompromisa.
Samostalnost:	Samostalno predložiti, testirati i ocijeniti moguća alternativna rješenja zadanih problema u dodijeljenoj fazi grupnog projekta te predložiti konačna rješenja primjenom stečenih činjeničnih i teorijskih znanja.
Odgovornost:	Samostalno upravljati dodijeljenom fazom projekta. Prosuditi vlastiti doprinos realizaciji povjerene faze projekta, te doprinos, samostalnost i odgovornost svakog člana projektne grupe, za fazu projekta za koju je odgovoran. Odgovornost u realizaciji dodijeljenog dijela projektnog zadatka izravno je povezana sa stupnjem samostalnosti.

Prikaz 3. Sadržaj i ishodi učenja kolegija Mikroekonomija na Odjelu za ekonomiju

SADRŽAJ KOLEGIJA MIKROEKONOMIJA (2. SEMESTAR STUDIJA)

1. Ponuda i potražnja: Tržište. Realne i nominalne cijene. Ponuda i potražnja. Tržišni mehanizam. Promjene tržišne ravnoteže. Elastičnost ponude i potražnje. Kratkoročna elastičnost u odnosu na dugoročnu. Razumijevanje i predviđanje učinaka promjene tržišnih uvjeta. Učinci državne intervencije – kontrole cijena. Ponašanje potrošača i tržišna potražnja: Sklonosti potrošača. Budžetska ograničenja. Potrošačev izbor. Otkrivene preferencije. Granična korisnost i izbor potrošača. Indeksi troškova života. Pojedinačna potražnja. Efekt dohotka i efekt supstitucije. Tržišna potražnja. Probitak potrošača. Mrežne eksternalije. Empirijska procjena potražnje. Izbori u uvjetima nesigurnosti: Opisivanje rizika. Sklonost prema riziku. Smanjivanje rizika. Potražnja za rizičnom imovinom.
2. Proizvodnja i troškovi proizvodnje: Proizvodna tehnologija. Izokvante. Proizvodnja s jednim varijabilnim faktorom. Proizvodnja s dva varijabilna faktora. Prinosi na opseg. Mjerenje troška. Trošak u kratkom roku. Trošak u dugom roku. Dugoročne i kratkoročne krivulje troškova. Ekonomije obuhvata. Krivulja učenja. Predviđanje i prognoziiranje troškova. Konkurentna ponuda: Savršeno konkurentna tržišta. Maksimalizacija profita. Izbor razine proizvodnje u kratkom roku. Kratkoročna krivulja ponude. Izbor razine proizvodnje u dugom roku. Dugoročna krivulja ponude. Analiza konkurentnih tržišta: Procjena dobitaka i gubitaka uzrokovanih državnim mjerama. Efikasnost konkurentnog tržišta. Minimalne cijene. Cjenovne potpore i proizvodne kvote. Uvozne kvote i carine. Utjecaj poreza i subvencija.
3. Monopol i monopson: Monopol. Monopolska moć. Izvori monopolske moći. Društveni trošak monopolske moći. Monopson. Monopsonska moć. Antitrustovski zakoni. Osvajanje potrošačevog viška. Cjenovna diskriminacija. Dvodjelna tarifa. Prodaja u paketu. Oglašavanje. Monopolistička konkurencija i oligopol: Monopolistička konkurencija. Oligopol. Cjenovna konkurencija. Konkurencija u odnosu na tajni sporazum. Dilema zatvorenika i određivanje cijena. Karteli. Teorija igara i konkurentna strategija: Igre i strateške odluke. Dominantne strategije. Nashova ravnoteža. Ponavljanje igre. Sekvencijalne igre. Prijednje, obezivanje i vjerodostojnost. Sprječavanje ulaska. Strategija pregovaranja. Aukcije.
4. Tržišta faktora proizvodnje: Konkurentna tržišta faktora proizvodnje. Ravnoteža na konkurentnom tržištu faktora proizvodnje. Tržišta faktora s monopsonskom moći. Tržišta faktora s monopolskom moći. Ulaganja, vrijeme i tržišta kapitala: Stanje u usporedbi s tokovima. Sadašnja diskontirana vrijednost. Vrijednost obveznice. Neto sadašnja vrijednost. Prilagodba riziku. Ulažke odluke potrošača. Međuvremenske proizvodne odluke. Kamatne stope.
5. Opća ravnoteža i ekonomska efikasnost: Analiza opće ravnoteže. Efikasnost razmjene. Pravednost i efikasnost. Efikasnost u proizvodnji. Prednosti slobodne trgovine. Neefikasnost tržišta. Tržišta s asimetričnim informacijama: Tržište limuna. Tržišno signaliziranje. Moralni hazard. Problem principal – zastupnik. Poticaji menadžerima u integriranoj tvrtki. Asimetrične informacije na tržištu rada. Eksternalije i javna dobra: Eksternalije. Metode korekcije tržišnih neuspjeha. Eksternalije i vlasnička prava. Resursi zajednice. Javna dobra. Privatne preferencije za javnim dobrima.

POTREBNI ISHODI UČENJA KOLEGIJA NA 6. RAZINI PREMA HKO

Vrste ishoda učenja	6. razina
Činjenična znanja	Vrjednovanje činjenica unutar područja rada ili učenja od kojih je dio na rubovima poznatih granica
Teorijska znanja	Vrjednovanje teorijskih znanja unutar područja rada ili učenja od kojih je dio na rubovima poznatih granica
Spoznajne vještine	Apstraktna logička razmišljanja (potrebna za razvijanje rješenja apstraktnih problema) u nepredvidivim uvjetima
Socijalne vještine	Ostvarenje upravljanja te složenih komunikacija i suradnje u različitim društvenim skupinama u nepredvidivim uvjetima
Samostalnost	Upravljanje stručnim projektima u nepredvidivim uvjetima
Odgovornost	Preuzimanje etičke i društvene odgovornosti za upravljanje i vrjednovanje profesionalnoga razvoja pojedinaca i skupina u nepredvidivim uvjetima

ISHODI UČENJA KOLEGIJA MIKROEKONOMIJA

Činjenična znanja:	Prosuditi definicije osnovnih mikroekonomskih pojava i procesa. Preispitati modele analiza mikroekonomskih problema, kao temelja za poslovno odlučivanje menadžera, u aktualnoj literaturi. Izraziti i argumentirati svoje stavove o najnovijim činjeničnim dostignućima u mikroekonomskoj teoriji.
Teorijska znanja:	Rangirati različite mikroekonomske pristupe i teorije prema zadanim kriterijima. Prosuditi primjenjivost mikroekonomskih teorija u menadžerskom odlučivanju. Prihvatiti ili odbaciti poznate, kao i neke najnovije teorijske spoznaje pronađene u aktualnoj literaturi.
Spoznajne vještine:	Izmjeriti efekte različitih promjena iz okruženja na analizirano poduzeće ili tržišni segment. Predložiti moguća alternativna rješenja zadanih problema primjenom stečenih činjeničnih i teorijskih znanja. Testirati predložena rješenja zadanih problema. Ocijeniti testirana rješenja i predložiti konačna rješenja zadanih problema.
Socijalne vještine:	Ocijeniti, prihvatiti ili odbaciti prijedloge rješenja problemskih zadataka i slučajeva iz prakse drugih studenata u projektnoj grupi kroz proces uspostavljanja i razvijanja odnosa međusobne suradnje, konstruktivne komunikacije te postizanje kompromisa.
Samostalnost:	Samostalno predložiti, testirati i ocijeniti moguća alternativna rješenja zadanih problema u dodijeljenoj fazi grupnog projekta te predložiti konačna rješenja primjenom stečenih činjeničnih i teorijskih znanja.
Odgovornost:	Samostalno upravljati dodijeljenom fazom projekta. Prosuditi vlastiti doprinos realizaciji povjerene faze projekta, te doprinos, samostalnost i odgovornost svakog člana projektne grupe, za fazu projekta za koju je odgovoran. Odgovornost u realizaciji dodijeljenog dijela projektnog zadatka izravno je povezana sa stupnjem samostalnosti.

Prikaz 4. Sadržaj i ishodi učenja kolegija Makroekonomija na Odjelu za ekonomiju

SADRŽAJ KOLEGIJA MAKROEKONOMIJA (4. SEMESTAR STUDIJA)

1. Uvod u makroekonomiju: Makroekonomski modeli, Osnovni makroekonomski pokazatelji u SAD-u, EU, Japanu i Hrvatskoj, Sustav nacionalnog računovodstva.
2. Zatvorena privreda: Kratki rok: Tržište dobara, Financijska tržišta, IS-LM model; Srednji rok: AS-AD model, Prirodna stopa nezaposlenosti i Phillipsova krivulja, Inflacija, gospodarska aktivnost i nominalni novčani rast, Dugi rok: Činjenice o rastu, Tehnološki napredak i rast, Tehnološki napredak, nadnice i nezaposlenost.
3. Očekivanja: Očekivanja – osnovni alati, Financijska tržišta i očekivanja, očekivanja, osobna potrošnja i investicije, Očekivanja, domaći proizvod i ekonomska politika.
4. Otvorena ekonomija: Otvorenost na tržištima dobara i financijskim tržištima, Tržište dobara u otvorenom gospodarstvu, Domaći proizvod, kamatna stopa i devizni tečaj, Tečajni režimi.
5. Poremećaji i krize: Depresije i krize, Zamka likvidnosti, Velika depresija, Aktualne gospodarske krize, Visoka inflacija, Proračunski deficit i kreiranje novca, Deficiti, seignorage i inflacija, Tanzi-Olivera učinak, Hiperinflacija, Stabilizacijski program.
6. Makroekonomska teorija i aktualna događanja: Monetarna politika: optimalna stopa inflacije, oblikovanje monetarne politike, Fiskalna politika: Proračunsko ograničenje države, Rikardijanska ekvivalencija, Deficiti, stabilizacija domaćeg proizvoda i ciklički prilagođen deficit, Ratovi i deficit, Opasnosti vrlo visokog duga.

POTREBNI ISHODI UČENJA KOLEGIJA NA 6. RAZINI PREMA HKO

Vrste ishoda učenja	6. razina
Činjenična znanja	Vrjednovanje činjenica unutar područja rada ili učenja od kojih je dio na rubovima poznatih granica
Teorijska znanja	Vrjednovanje teorijskih znanja unutar područja rada ili učenja od kojih je dio na rubovima poznatih granica
Spoznajne vještine	Apstraktna logička razmišljanja (potrebna za razvijanje rješenja apstraktnih problema) u nepredvidivim uvjetima
Socijalne vještine	Ostvarenje upravljanja te složenih komunikacija i suradnje u različitim društvenim skupinama u nepredvidivim uvjetima
Samostalnost	Upravljanje stručnim projektima u nepredvidivim uvjetima
Odgovornost	Preuzimanje etičke i društvene odgovornosti za upravljanje i vrjednovanje profesionalnoga razvoja pojedinaca i skupina u nepredvidivim uvjetima

ISHODI UČENJA KOLEGIJA MAKROEKONOMIJA

Činjenična znanja:	Povezati aktualna makroekonomska događanja s teorijskim modelom za kratki, srednji i dugi rok. Na temelju iznijetih modela (IS-LM, AS-AD i Solowijevom modelu rasta) predvidjeti učinke makroekonomskih mjera. Procijeniti ulogu očekivanja na glavne makroekonomske varijable. Valorizirati utjecaj štednje na gospodarski rast. Predvidjeti kretanja cijena dionica i obveznica uslijed promjena makroekonomske politike. Ocijeniti učinke makroekonomskih mjera u otvorenom gospodarstvu. Preispitati uzroke i posljedice gospodarskih kriza.
Teorijska znanja:	Rangirati različite makroekonomske teorije (neoklasična sinteza, teorije o osobnoj potrošnji, investicijama i potražnji za novcem, teorija rasta, teorija racionalnih očekivanja, neoklasična ekonomska teorija i teorija stvarnog poslovnog ciklusa, neoklasičnija ekonomija, nova teorija rasta). Prihvatiti ili odbaciti poznate, kao i neke najnovije teorijske spoznaje pronađene u aktualnoj literaturi.
Spoznajne vještine:	Predložiti moguća alternativna rješenja zadanih problema primjenom stečenih činjeničnih i teorijskih znanja. Testirati predložena rješenja zadanih problema. Ocijeniti testirana rješenja i predložiti konačna rješenja zadanih problema.
Socijalne vještine:	Ocijeniti, prihvatiti ili odbaciti prijedloge rješenja problemskih zadataka i slučajeva iz prakse drugih studenata u projektnoj grupi kroz proces uspostavljanja i razvijanja odnosa međusobne suradnje, konstruktivne komunikacije te postizanje kompromisa.
Samostalnost:	Samostalno predložiti, testirati i ocijeniti moguća alternativna rješenja zadanih problema u dodijeljenoj fazi grupnog projekta te predložiti konačna rješenja primjenom stečenih činjeničnih i teorijskih znanja.
Odgovornost:	Samostalno upravljati dodijeljenom fazom projekta. Prosuditi vlastiti doprinos realizaciji povjerene faze projekta, te doprinos, samostalnost i odgovornost svakog člana projektne grupe, za fazu projekta za koju je odgovoran. Odgovornost u realizaciji dodijeljenog dijela projektnog zadatka izravno je povezana sa stupnjem samostalnosti.

PRIJEDLOZI USKLAĐIVANJA SYLLABUSA ANALIZIRANIH EKONOMSKO-TEORIJSKIH KOLEGIJA NA ODJELU ZA EKONOMIJU

Kako je ranije navedeno, u postojećim syllabusima su definirane iste razine ishoda učenja za sva tri analizirana kolegija. Međutim, kako bi se izbjegli problemi preklapanja ishoda učenja, autorice smatraju da bi bilo potrebno u budućnosti svesti ishode učenja kolegija Ekonomija na 5. razinu. Naravno, prije toga bi trebali biti zadovoljeni uvjeti koji su navedeni i opisani u prethodnom poglavlju. Ključne kompetencije na 5. razini ishoda učenja je moguće prikazati na sljedeći način:

Vrste ishoda učenja	5. razina
Činjenična znanja	Analiziranje i sintetiziranje činjenica kojima se stvara svijest o poznatim granicama područja rada ili učenja, te njihovo vrjednovanje
Teorijska znanja	Analiziranje i sintetiziranje teorijskih znanja kojima se stvara svijest o poznatim granicama područja rada ili učenja, te njihovo vrjednovanje
Spoznajne vještine	Jednostavna apstraktna kreativna razmišljanja (potrebna za razvijanje rješenja apstraktnih problema) u djelomično nepredvidivim uvjetima
Socijalne vještine	Ostvarenje upravljanja i složenih komunikacija i suradnje u skupini u djelomično nepredvidivim uvjetima
Samostalnost	Sudjelovanje u upravljanju aktivnostima u djelomično nepredvidivim uvjetima
Odgovornost	Preuzimanje pune odgovornosti za upravljanje te ograničene odgovornosti za vrjednovanje unaprjeđenja aktivnosti u djelomično nepredvidivim uvjetima

Može se primjetiti da je krajnji doseg koji se na ovoj razini očekuje kod studenata analiziranje i sintetiziranje činjeničnih i teorijskih znanja i manjim dijelom vrjednovanje istih, te da se u okviru spoznaje dovoljno zadržati na jednostavnim apstraktnim kreativnim razmišljanjima. Iz ranije analize je poznato da su aktivni glagoli kojima se preporuča provjeravanje stečenih znanja, vještina, samostalnosti i odgovornosti na 5. razini, odnosno sintetiziranja uz iskazivanje originalnosti npr. dizajnirati, formulirati/oblikovati, generalizirati/uopćavati, generirati, integrirati, izgraditi, klasificirati, kombinirati, konstruirati, kreirati, napisati, normirati, organizirati, osmisliti, otkriti, planirati, postaviti hipotezu, povezati, predložiti, predvidjeti, preurediti, prezentirati, pripremiti, rasporediti, razviti, sastaviti (prijedlog/rješenje), skladati, složiti, stvoriti, upravljati, urediti, voditi, zaključiti. Socijalne vještine se na 5. razini ishoda učenja svode na sudjelovanje u zajedničkom upravljanju projektnim zadatkom i ostvarivanje uspješne komunikacije s ostalim studentima u projektnoj grupi. Na ovoj razini je moguće prepustiti studentima da sami biraju grupu, odnosno sami sastavljaju grupe u kojima će rješavati postavljeni zadatak. Dakle, moguće je definirati ishode učenja Ekonomije na 5. razini ishoda učenja kako slijedi:

Činjenična znanja:	Ispitati i povezati osnovne ekonomske pojave i procese, te identificirati uzroke i posljedice istih. Usporediti i organizirati poznate definicije i klasifikacije ekonomskih pojava i procesa u ekonomskim sveučilišnim udžbenicima. Formulirati i izložiti činjenična dostignuća u ekonomskoj teoriji na originalan (sebi svojstven) način.
Teorijska znanja:	Provjeriti konstruiranjem odgovarajućih dijagrama i analiziranjem rezultirajućih zaključaka različite probleme u okviru ekonomskih teorija predviđenih nastavnim planom i programom. Izgraditi i prezentirati svijest (znanje) o teorijskim dostignućima u okviru aktualne ekonomske sveučilišne literature.
Spoznajne vještine:	Izračunati i formulirati rješenja zadanih apstraktnih problema primjenom stečenih činjeničnih i teorijskih znanja sadržanih u aktualnoj ekonomskoj sveučilišnoj literaturi. Skicirati i komentirati predložena rješenja zadanih problema.

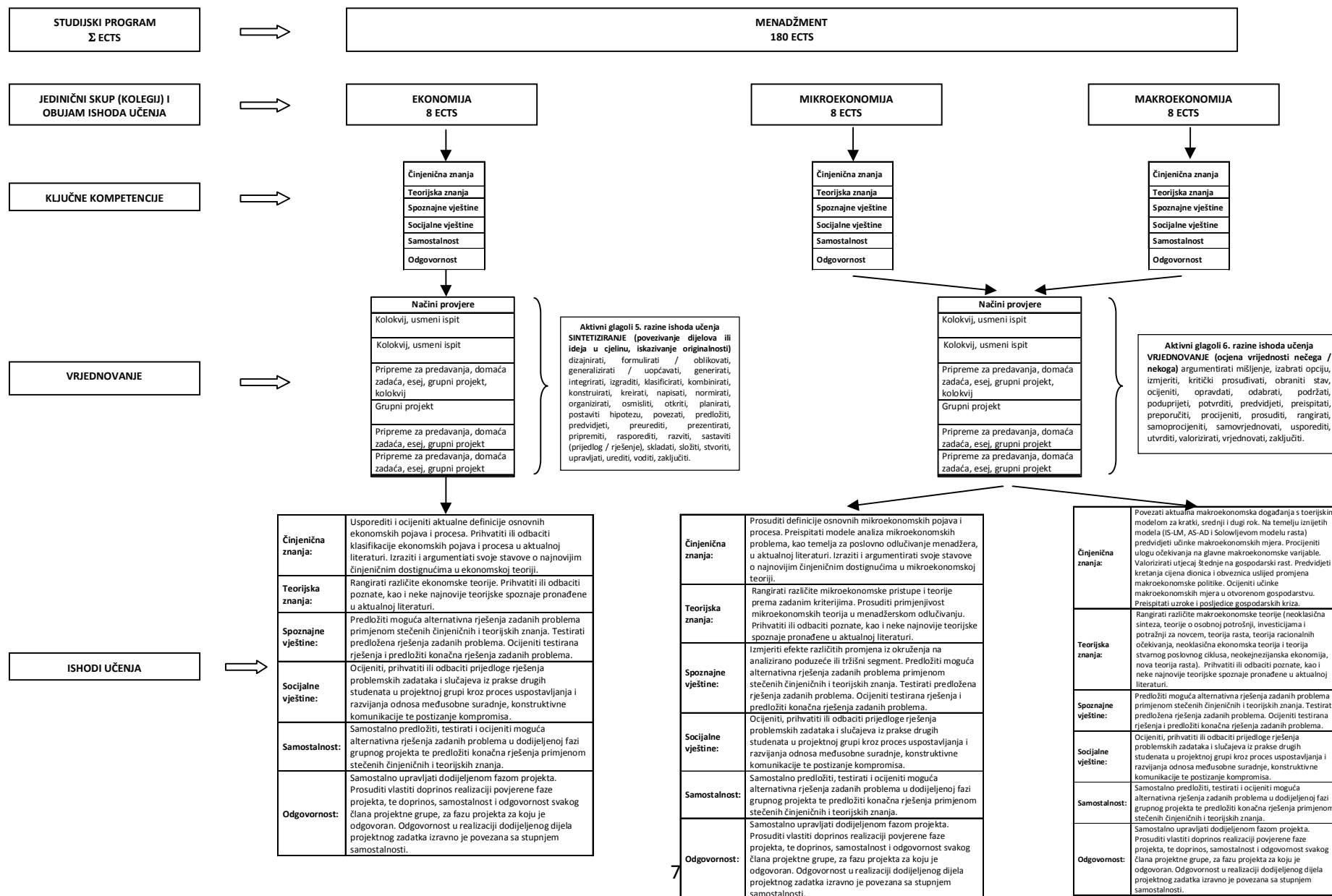
Socijalne vještine:	Analizirati i organizirati prijedloge rješenja problemskih zadataka i slučajeva iz prakse ostalih studenata u unaprijed definiranoj projektnoj grupi kroz proces uspostavljanja i razvijanja odnosa međusobne suradnje, konstruktivne komunikacije te postizanje kompromisa.
Samostalnost:	Sudjelovanje u konstruiranju i prezentiranju rješenja zadanih problema u projektnom zadatku, te sastavljanju i uređivanju zaključaka primjenom stečenih činjeničnih i teorijskih znanja.
Odgovornost:	Razlučiti vlastiti doprinos realizaciji zadanog projektnog zadatka, te doprinos, samostalnost i odgovornost svakog člana projektne grupe. Odgovornost u realizaciji projektnog zadatka izravno je povezana sa stupnjem samostalnosti.

Autorice smatraju da je na taj način u potpunosti izbjegnuta problem ponavljanja i/ili preklapanja ishoda učenja u analizirana tri kolegija, te da se ishodi učenja kolegija Mikroekonomija i Makroekonomija kvalitetno nadograđuju na ishode učenja uvodnog kolegija.

U nastavku se daje konceptualni model ovog rješenja. Na prikazani način bi se omogućilo postepeno usvajanje predviđenih ishoda učenja studija Menadžmenta, te osigurala svrha i uloga kolegija Ekonomija kao uvodnog ekonomsko-teorijskog kolegija preddiplomskog studija Menadžmenta. Npr. moguće je usporediti ishode činjeničnih znanja, pri čemu se navodi da će student polaganjem predmeta Ekonomije ispitati i povezati osnovne (mikro)ekonomske pojave i procese, te identificirati uzroke i posljedice istih, usporediti i organizirati poznate definicije i klasifikacije (mikro)ekonomskih pojava i procesa u (mikro)ekonomskim sveučilišnim udžbenicima te formulirati i izložiti činjenična dostignuća u (mikro)ekonomskoj teoriji na originalan (sebi svojstven) način. Za razliku od toga, polaganjem predmeta Mikroekonomija student će prosuditi definicije osnovnih mikroekonomskih pojava i procesa, preispitati modele analiza mikroekonomskih problema u aktualnoj literaturi, kao temelja za poslovno odlučivanje menadžera, te izraziti i argumentirati svoje stavove o najnovijim činjeničnim dostignućima u mikroekonomskoj teoriji. Iz ove usporedbe je vidljivo da se više ne radi o istim ishodima učenja, odnosno da su studenti, prema Hrvatskom kvalifikacijskom okviru, stekli različite ishode polaganjem kolegija koji se međusobno nadopunjuju.

Na ovaj način je moguće analizirati sve temeljne kompetencije koje se provjeravaju, odnosno sve ishode učenja koje studenti stječu postupkom provjere i dobivanjem pozitivne ocjene. Još je važno napomenuti da je struktura ostvarenog obujma ishoda učenja stečenih polaganjem analizirana tri ekonomsko-teorijska predmeta, a s obzirom na odnos stečenih ishoda na 5. i stečenih ishoda na 6. razini, također zadovoljena, s obzirom da student stječe 8 ECTS bodova na 5. i 24 ECTS boda na 6. razini, što je u okviru željenog omjera 2/3 kako je definirano uvjetima za stjecanje cjelovite kvalifikacije.

Prikaz 5. Konceptualni model usklađivanja sadržaja i ishoda učenja tri analizirana kolegija na Odjelu za ekonomiju

ZAKLJUČAK

Na temelju provedene komparativne analize sadržaja tri ekonomsko-teorijska kolegija, te iskustva u organizaciji nastave i izvođenja kolegija tijekom jedne akademske godine prema pretpostavkama Hrvatskog kvalifikacijskog okvira, odnosno usmjeravanjem aktivnosti nastavnika i napora studenata prema definiranim ishodima učenja, moguće je izvesti nekoliko zaključaka:

- nije moguće, niti je potrebno u potpunosti izbjeći preklapanje nastavnog sadržaja uvodnog kolegija Ekonomija i kolegija Mikroekonomija i Makroekonomija;
- osiguravanjem ishoda učenja na 5. razini polaganjem kolegija Ekonomija u 1. semestru studijskog programa, te ishoda učenja na 6. razini polaganjem kolegija Mikroekonomija u 2. semestru, odnosno kolegija Makroekonomija u 4. semestru moguće je u potpunosti izbjeći stjecanje istovrsnih ishoda učenja na povezanim kolegijima;
- kao što je moguće izvršiti usporedbu ishoda učenja na primjeru odabrana tri kolegija te je moguće izvršiti izmjene u syllabusima tih kolegija na način da se osigura međusobna kompatibilnost ishoda učenja analiziranih kolegija, tako je moguće uspoređivati ishode učenja istih kolegija na različitim studijskim programima u zemlji i na području svih zemalja članica Bolonjskog procesa, što uvelike olakšava usporedivost studijskih programa te priznavanje stečenih kompetencija studenata;
- načini provjere stečenih ključnih kompetencija, odnosno ishodi učenja neizbježno su usmjereni značajno većem udjelu samostalnog rada studenata nego je to bilo uobičajeno, što je u skladu s pretpostavkama i ciljevima Bolonjskog procesa, ali dojam je da su studenti velikim dijelom nespremni za takav pristup studiju te da je potrebno dodatno istražiti uzroke takve situacije, kao i mogućnosti ublažavanja ili otklanjanja tog problema.

Za potrebe ovog rada nije se ulazilo u problematiku definiranih razina kvalifikacija prema Hrvatskom kvalifikacijskom okviru, niti u njihovu usporedbu s razinama kvalifikacija u drugim zemljama. One su zadane kao takve i stav autorica je da je Odjel za ekonomiju Sveučilišta u Zadru uskladio svoje studijske programe prema zahtjevima HKO-a na najbolji mogući način uzevši u obzir sve ranije navedene ograničavajuće faktore te vrlo kratak vremenski rok koji je Odjelu stajao na raspolaganju za izradu dokumenta Samoanalize. Naravno, završetkom tog procesa počeo je novi proces analiziranja, unaprijeđivanja i povećanja kvalitete studijskih programa Odjela, a autorice ovog rada smatraju da je komparativna analiza tri predmeta i prijedlog usklađivanja syllabusa istih upravo na tom tragu.

LITERATURA

1. Čikeš, N; Kvalifikacije i kompetencije u europskom prostoru visokog obrazovanja, u Tempus projekt: Prvi koraci u Bolonjskom procesu, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, 2005.
2. Dolenc, D., Društveno odgovorno sveučilište: A što Bolonja ima s tim?, Političko obrazovanje, Vol.3, (2007.), br.3-4, str. 142-147
3. Kapović Z. i dr., Bolonjski proces na Geodetskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, Geodetski list, (2006), Vol. 60(83), No. 1, 29–50
4. López-Pérez, M.V., et al., Blended learning in higher education: Students' perceptions and their relation to outcomes, Computers&Education (2010)

5. Piršl, E., Ambrosi-Randić, N., Prati li reforma učenja reformu visokog obrazovanja? Informatol. 43, (2010), 3, 212-218
6. Potter, B.N., Johnston, C. G., The effect of interactive on-line learning systems on student learning outcomes in accounting, Journal of Accounting Education (2006)
7. Psifidou, I., Inovation in school curriculum: the shift to learning outcomes, Procedia Social and Behavioral Sciences (2009)
8. Riuz-Gallardo, J.-R., et al., Assessing student workload in Problem Based Learning: Relationships among teaching method,..., Teaching and Teacher education (2010)
9. Bolonjski proces: Informacije za gospodarstvo, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, 2008.
10. Hrvatski kvalifikacijski okvir - Uvod u kvalifikacije (2009)